

Αντώνης Λιάκος

Ημερολόγιο από μια πλατεία που συγκλόνησε τον κόσμο

Φύγαμε την Τρίτη το μεσημέρι για το Κάιρο, αν και όλοι, με όσους είχαμε συζητήσει προηγουμένως, είχαν προσπαθήσει να μας αποθαρρύνουν, επισημαίνοντας τους κινδύνους. Καταλαβαίναμε όμως ότι εκείνο που συνέβαινε τις τελευταίες δυο βδομάδες ήταν κάτι πολύ σημαντικό και θέλαμε να ενσωματώσουμε την εμπειρία του. Στο δρόμο από το αεροδρόμιο στο κέντρο, υπήρχαν τανκς, αλλά πουθενά αστυνομία· μόνο στρατός. Η αστυνομία είχε εξαφανιστεί μετά την πρώτη μέρα. Η χώρα είχε παραλύσει. Σχολεία και υπηρεσίες, ακόμη και οι ακίνητες στο χρόνο πυραμίδες, όλα κλειστά. Τα μαγαζιά, όσα ήταν ανοιχτά, άνοιγαν έως το μεσημέρι. Πάντως υπήρχε κόσμος και αυτοκίνητα στους δρόμους. Δύσκολα καταλάβαινες, καθώς έτρεχε το λεωφορείο, ότι η χώρα ήταν έξω από την κανονική της καθημερινή ζωή. Περνώντας από τους υπερυψωμένους πάνω από την πόλη αυτοκινητοδρόμους, αυτά τα σύμβολα των δικτύων της παγκοσμιοποίησης πάνω από τις τοπικές κοινωνίες, έβλεπες τις συνοικίες της ανείπωτης φτώχειας, των ερειπωμένων πολυκατοικιών, των γεμάτων μπάζα, σκουπίδια και σκόνη δρόμων. Στον κοκκινωπό ορίζοντα του δειλινού, το περίγραμμα της πόλης: μιναρέδες, καμπαναριά και ουρανοξύστες ή πύργοι της κινητής τηλεφωνίας και της τηλεόρασης.

Είχε νυχτώσει έως να φτάσουμε. Τα μεγάλα ξενοδοχεία, είχαν επιβάλει συσκότιση. Είχαν καλύψει ακόμη και τις ταμπέλες τους. Έμπαινες στα σκοτεινά. Υπήρχε μεγάλος φόβος. Ατμόσφαιρα αναμονής των βαρβάρων. Ένοπλοι φρουροί στα σαλόνια της ρεσεψιόν. Τις πρώτες δυο μέρες ήμασταν οι μοναδικοί πελάτες. Την τρίτη ήρθε και ένα γαλλικό τηλεοπτικό συνεργείο.

Ανηφορήσαμε προς την πλατεία μόλις αφήσαμε τα πράγματά μας. Από μακριά φαινόταν το μεγάλο πολυώροφο κτήριο των γραφείων του κυβερνώντος κόμματος και της γυναικείας του οργάνωσης που είχε καεί εξ' ολοκλήρου την πρώτη μέρα των διαδηλώσεων. Στο προαύλιο του, ένα νεκροταφείο από καμένα κουφάρια αυτοκινήτων. Το σκηνικό άλλαξε καθώς βγήκαμε στη μεγάλη γέφυρα με τα μνημειακά λιοντάρια που διέσχισε το Νείλο, την Κασρ ελ Νιλ. Υπήρχε μια ατμόσφαιρα γιορτής εκεί πέρα. Συνέρρεαν οικογένειες με τα παιδιά τους, που τα φωτογράφιζαν πάνω στα σταθμευμένα τανκς. Οι φαντάροι ήταν φιλικόι με τον κόσμο, συνομιλούσαν με τους συνομηλίκους τους. Κυκλοφοριακό κομφούζιο, καθώς έρχονταν κύματα-κύματα ο κόσμος. Μεγάλες παρέες από μακρινές συνοικίες –το Κάιρο έχει 25 εκατομμύρια πληθυσμό- ή χωριά, κουβαλώντας και τα υπάρχοντά τους, κουβέρτες και φαγώσιμα, για να μείνουν στην πλατεία τις επόμενες μέρες. Έβλεπες νέους τυλιγμένους με σημαίες, όπως στο ποδόσφαιρο, δικηγόρους με τις μαύρες τηβέννους και τις τσάντες με τα δικόγραφα, κορίτσια και αγόρια του σχολείου, φοιτητές, γυναίκες ντυμένες, άλλες στα μαύρα από την κορφή ως τα νύχια, σαν ορθόδοξες καλόγριες, άλλες με την παραδοσιακή αιγυπτιακή μαντίλα και την μυλάγια, άλλες με κομπό μαντηλάκι, άνδρες με κελεμπίες και σαρίκια, στεγνωμένα πρόσωπα με αγκαθωτά γένια, άλλους καλοντυμένους με κουστούμια και γραβάτες, ιμάμηδες με ιερατικό βάδισμα, ανθρώπους με τη βούλα του ευσεβούς στο μέτωπο, χεβιμεταλλάδες με γκόθικ μπλουζάκια και αλυσίδες, πλανόδιους με αιγυπτιακές σημαίες και σημαϊάκια, στέκια που ψήνουν γλυκοπατάτες, πουλούν τσάι, φούλια και

ηλιόσπορο, ένα πολύχρωμο πλήθος που βιάδιζε πάνω στη γέφυρα. Με το πέσιμο της νύχτας ίσχυε η απαγόρευση της κυκλοφορίας. Αλλά ποιος νοιαζόταν;

Στην είσοδο της γέφυρας υπήρχε ένα σύνθημα γραμμένο με σπρέι: Facebook. Το Facebook ως σύνθημα. Το «el face» όπως αποκαλούν την ηλεκτρονική κοινωνική δικτύωση, οικειοποιούμενοι την, στα αραβικά. Facebook, Twiter, αλλά και ειδικές ιστοσελίδες όπως το Jadaliyya, ίσως και άλλες στα αραβικά που δεν τις ξέρουμε, έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην εξέγερση, όπως είχαν παίξει τα SMS στην εξέγερση του 2008 στην Ελλάδα. Κατά κάποιον τρόπο αντικατέστησαν τα δίκτυα κινητοποίησης που έως τώρα μονοπωλούσαν τα κόμματα, και βεβαίως τα δίκτυα τηλεόρασης που μονοπωλεί το κράτος (σε συμφωνία με τις μεγάλες ιδιοκτήτριες εταιρείες). Η τεχνολογία του διαδικτύου και της κοινωνικής δικτύωσης δημιούργησε και μια αίσθηση διαφορετικότητας ανάμεσα στους χρήστες του. «Ποιος από την κυβέρνηση ξέρει να χειρίζεται το διαδίκτυο και τα καινούργια μέσα; Μιλούν μια γλώσσα διαφορετική». Η φανταστική κοινότητα του τεχνολογικού μοντερνισμού. Ωστόσο, για να κρατάμε το μέτρο των πραγμάτων, η κινητοποίηση κύλησε αρχικά πάνω στις διαδικτυακές ράγες, αλλά στη συνέχεια απέκτησε διαστάσεις γιατί μπήκε κόσμος που δεν είχε καμιά πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ισα-ίσα, η ίδια η κινητοποίηση, η παραμονή στην πλατεία που έγινε ένα σύμβολο, λειτούργησε ως στοιχείο κινητοποίησης και αλλαγής των συνειδήσεων. Ένας νεαρός τραπεζικός υπάλληλος μου έλεγε ότι αρχικά ήταν εναντίον των διαδηλώσεων, αλλά μεταστράφηκε κατά τη διάρκειά τους, και περνούσε κάθε μέρα από την πλατεία. Συζητήσεις επί συζητήσεων. Η πλατεία έγινε ένα μεγάλο εργαστήρι συνειδήσεων. Τέλος, δεν θα πρέπει να υποτιμήσουμε το ρόλο του Al Jazeera. Είχε ‘σηκώσει’ πολύ ψηλά το θέμα, είχε συνεχή αναμετάδοση και σχόλια από τις κινητοποιήσεις. Ακόμη και στα φτωχόσπιτα ένα σκουριασμένο πιάτο για δορυφορικές λήψεις δεν λείπει. Η τεχνολογία είναι κουλτούρα που απλώνεται πάνω από σουνίτες και σίτες, από Κόπτες και ορθόδοξους και φραγκολεβαντίνους, πάνω από πόλεις και χωριά. Ανώφελο να μιλήσει κανείς, όπως η κυβέρνηση, για υποκίνηση. Ο αραβικός κόσμος, παρά τον πολιτικό πολυτεμαχισμό του, αποτελεί μια ενιαία δημόσια σφαίρα που λειτουργεί ηλεκτρονικά.

Η πλατεία της Απελευθέρωσης¹, η Μιντάν (δηλαδή το μείντάνι, meydan) Ταχρίρ, είναι μια μεγάλη περιοχή, στην πραγματικότητα αποτελείται από πολλές συνεχόμενες πλατείες, ανάμεσα στο μεγάλο αρχαιολογικό Μουσείο του Καΐρου, το ιστορικό τζαμί Ομαρ Μακράμ, που την πρώτη μέρα μετατράπηκε σε νοσοκομείο για τους τραυματίες, το μεγάλο κυβερνητικό κτήριο Μογκάμα και το Αμερικάνικο Πανεπιστήμιο του Καΐρου. Για την πλατεία υπήρχαν τρεις μόνο εισοδοί. Οι υπόλοιπες ήταν κλειστές με συρματοπλέγματα και τανκς. Στις εισόδους αυτές, τα πράγματα ήταν αυστηρά, αλλά φιλικά. Παρά την κοσμοσυρροή, περνούσες στριμωχτά, χρειαζόταν να δείξεις κάποια ταυτότητα, σε μερικά περάσματα στους στρατιώτες, σε άλλα σε επιτροπές πολιτών, ή σε μεικτές επιτροπές. Στη δεύτερη σειρά γινόταν έρευνα στις τσάντες και σωματική για να αποφευχθούν περιπτώσεις που θα δοκιμάσουν να περάσουν όπλα ή εκρηκτικά στην πλατεία. Κοκτέιλ με οινόπνευματόδη ή παράγωγα πετρελαίου απαγορεύονταν αυστηρώς. Τρίτη σειρά περιφρούρησης κάπως προσεκτικότερη παρατήρηση, face control. Αν σε καταλάβαινε ξένο, ο στρατός δεν σε άφηνε να περάσεις. Μπορούσες όμως να μπεις από άλλη είσοδο που έλεγχαν πολίτες. Ξεχωριστά περνούσαν άνδρες και γυναίκες. Αν κάποιος δεν τους άρεσε, τον τραβούσαν στο πλάι. Πάντως η οργάνωση των εισόδων απασχολούσε κόσμο. Ίσως καμιά πενηνταριά άνδρες και γυναίκες σε κάθε

¹ Απελευθέρωση: Η στρατιωτική επανάσταση του Νάσερ το 1952

είσοδο, σε κάθε βάρδια, άρα, υπολόγισα, τουλάχιστον χίλια άτομα το εικοσιτετράωρο για την περιφρούρηση. Και δεν ήταν μόνο αυτοί. Ανάμεσα στο πλήθος έβλεπες τρεις-τρεις, ανθρώπους με κονκάρδες που ήταν επιφορτισμένοι να αντιμετωπίσουν ό,τι ενδεχόμενο.

Στην πλατεία επικρατούσε μεγάλος ενθουσιασμός, ομάδες κόσμου φώναζαν συνεχώς συνθήματα. Ήταν μια σωματική κίνηση, μερικές φορές με υψωμένο το δείκτη του χεριού, άλλες με χοροπηδητό, ή και με χορό, καθώς οι παρέες τραγουδούσαν τα συνθήματά τους με συνοδεία οργάνων. Έβλεπες πολλά μικρά παιδιά ανεβασμένα στις πλάτες των πατεράδων τους. Μερικά απορούσαν που είχαν βρεθεί εκεί. Άλλα συμμετείχαν με ενθουσιασμό. Είδα έναν πιτσιρικά, δεν θα ήταν δέκα χρονών, να μιλάει στο πλήθος με συνεχή λόγο και επί ώρα. Δεν καταλάβαινα τι έλεγε. Πάντως τον άκουγαν και τον χειροκροτούσαν. Για τους νέους, αλλά και για όλον αυτό τον κόσμο εκεί πέρα, η συμμετοχή στις κινητοποιήσεις θα είναι μια διαμορφωτική εμπειρία που θα τους σημαδέψει για όλη τους τη ζωή, και στην οποία πολλές φορές – όπως γίνεται συχνά- θα επιστρέφουν για να αξιολογήσουν το εκάστοτε παρόν τους.

Ο κόσμος που συνέρρεε στην πλατεία, σε αριθμό και σύνθεση άλλαζε συνεχώς. Υπήρχε κόσμος εγκατεστημένος επί δυο βδομάδες, ο οποίος ζούσε κάτω από αυτοσχέδιες τέντες για να προστατέψει το χώρο, και άλλοι –οι περισσότεροι- που έρχονταν καθημερινά, από το πρωί, αλλά κυρίως από το μεσημέρι, μετά τη δουλειά. Χιλιάδες, δεκάδες χιλιάδες, πάνω από εκατό χιλιάδες, ο αριθμός κυμαινόταν ανάλογα με την ώρα και τη μέρα. Τις δυο Παρασκευές, μετά την μεσημεριανή προσευχή στα τζαμιά και στις κόπτικες εκκλησίες, ξεχύνονταν ποτάμια κόσμου που συνέρρεαν στην πλατεία. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι τόνιζαν εμφατικά την συνύπαρξή τους στην πλατεία. Είχαν υψωθεί πλακάτ με σταυρό και μισοφέγγαρο, παρά την βομβιστική επίθεση εναντίον των κοπτών από φανατικούς ισλαμιστές στην παραμονή των Χριστουγέννων.

Στην πλατεία δεν υπήρχε μια κεντρική εξέδρα, αλλά πολλές, όπου ρήτορες, άνδρες και γυναίκες απεύθυναν το λόγο, τραγουδούσαν ή απήγγελλαν σε ρυθμό ραπ και χιπ-χοπ στίχους φτιαγμένους για την περίπτωση, με συνοδεία ταμπουρά. Ρήτορες που δεν γνώριζες τι έλεγαν, αλλά οι οποίοι βρίσκονταν σε μια ανταπόκριση με το πλήθος. Αλλού είχαν φορητά μεγάφωνα, αλλού μιλούσαν με δυνατή φωνή και χειρονομίες, με το κορμί γεμμένο προς τη μεριά του πλήθους, όπως βλέπουμε στις παλιές φωτογραφίες των διαδηλώσεων των αρχών του εικοστού αιώνα. Σε μια εξέδρα, μια νεαρή κοπέλα με τζιν και μπλουζάκι, με μαλλιά που ανέμιζαν στον αέρα, μιλούσε με πάθος, αποπνεόντας δύναμη και σιγουριά. Θα μπορούσε να είναι μια εικόνα από τη Σορβόνη το '68. Σε ένα άλλο σημείο, μια μεγαλύτερη, λαϊκή γυναίκα, με την μαντήλα, διάβαζε με ραγισμένη φωνή ένα ποτάμι στίχους που είχε γράψει σε σελίδες τετραδίου. Πυκνό το πλήθος γύρω της. Ένας άλλος, μάλλον δάσκαλος, είχε φέρει τους μαθητές του και είχαν στήσει μια χορωδία. Οι φίρμες, ηθοποιοί και τραγουδιστές, που έφταναν στην πλατεία, είχαν την τιμητική τους, αν και ένας μόλις γλύτωσε γιατί δεν άρεσαν στο πλήθος αυτά που τους έλεγε.

Το σύνθημα που ακουγόταν συχνότερα ήταν “Al sha’b yureed isqat Al rais” (Ο λαός θέλει να φύγει ο πρόεδρος), ή σε άλλη παραλλαγή «Φύγε, φύγε τώρα Χόσνι Μουμπάρακ». Δεν κυκλοφορούσαν φυλλάδια ανάμεσα στο πλήθος, αλλά πολλοί είχαν γράψει συνθήματα σε μεγάλα χαρτόνια τα οποία τα κρατούσαν μπροστά στον κόσμο.² Μερικοί τα έγραφαν εκεί καθισμένοι στα ρείθρα των πεζοδρομίων. Σε ένα,

² Σε τρεις μέρες είδαμε μόνο δύο φυλλάδια, στην πραγματικότητα φωτοτυπημένες Α4. Επρόκειτο για μια σιωπηρή συμφωνία; Έλεγχος των τυπογραφείων και αδυναμία εκτύπωσης; Διακίνηση ιδεών μόνο μέσω διαδικτύου;

γραμμένο στα αγγλικά διάβασα «Είμαστε εδώ για να διεκδικήσουμε αξιοπρέπεια», σε ένα άλλο «Όταν ο άνθρωπος δεν πολεμάει για το διπλανό του, η ανθρωπιά εξαφανίζεται». Υπήρχαν λίγα πανώ αναρτημένα. Μερικά από αυτά αναφέρονταν στους μάρτυρες της πρώτης ημέρας και συγκροτούσαν τη μνήμη του γεγονότος. Πάντως, παρά το τι θα περίμενε κανείς, ήταν εντυπωσιακό ότι δεν ακούστηκαν ούτε αντι-αμερικάνικα συνθήματα, ούτε εναντίον του Ισραήλ. Δεν κήκαν αμερικάνικες ή ισραηλινές σημαίες όπως άλλες φορές. Ούτε επίσης είδαμε πουθενά τις πράσινες σημαίες του Ισλάμ, αλλά ούτε και παλαιστινιακές σημαίες. Τα χρώματα που επικρατούσαν ήταν τα εθνικά αιγυπτιακά χρώματα: Κόκκινο, λευκό, μαύρο, κίτρινος αετός στη μέση. Συνθήματα εναντίον της διαφθοράς. Είναι απορίας άξιον, πώς χωρίς μια οργανωμένη αντιπολίτευση, ή χωρίς μια οργανωτική υποδομή, αυτό το αυθόρμητο πλήθος μπορούσε να αυτοπειθαρχεί, τόσο ως προς την προσεκτική αποφυγή κάθε βίας, όσο και ως προς τον αυτοπεριορισμό του στα βασικά συνθήματα και σύμβολα.

Εκείνο που παρατηρούσες στην πλατεία, με τα μάτια του δυτικού, ήταν ένα πολυ-πολιτισμικό πλήθος. Τις ώρες της προσευχής, άνδρες στη σειρά προσεύχονταν πεσμένοι στα γόνατα, ενώ γύρω τους περιφρούρηση τους προστάτευε από το συνωστιζόμενο πλήθος. Υπήρχαν γυναίκες με ολόσωμο μαύρο κάλυμμα, των οποίων μόνο τα μάτια φαίνονταν από μια σχισμή, οι οποίες κρατούσαν χαρτόνια με συνθήματα, τα φώναζαν με ρυθμό, συμμετέχοντας όπως όλοι οι άλλοι στο πανηγύρι της δημοκρατίας. Είδα παρέες γιατρών με τις άσπρες ρόμπες τους να έχουν κι αυτοί το πλακάτ με τα δικά τους συνθήματα. Υπήρχε κάτι πάνω από τις πολιτισμικές διαφορές και τις διαφορετικές ταυτότητες. Ήταν η πολιτική συμμετοχή, η αίσθηση συμμετοχής σε ένα γεγονός που μετέτρεπε τους ανθρώπους, αυτούς τους ταλαιπωρημένους υπηκόους που συχνά δοκίμαζαν το μαστούνη της αστυνομίας στην πλάτη τους, και σχεδόν πάντα την χλεύη των δυτικών, σε πολίτες.

Η οργάνωση της πλατείας ήταν υποδειγματική. Υπήρχαν συνεργεία καθαριότητας που γυρνούσαν ανάμεσα στο πλήθος και μάζευαν και το παραμικρό σκουπίδακι. Γνώρισα μια Αγγλίδα, κάτοικο Καΐρου, που την πρώτη μέρα βοήθησε σαν νοσοκόμα, τις υπόλοιπες βοήθουσε στην καθαριότητα. Υπήρχαν σε δυο-τρία σημεία της πλατείας ιατρεία για τις πρώτες βοήθειες. Έφταναν συνεχώς απέξω ταπεράκια, σακούλες με πίτες, κουλούρια, χουρμάδες, φαγώσιμα και νερό, τα οποία, αυτοί και αυτές που τα προσφέρουν, τα μοίραζαν ευγενικά στο πλήθος.

Την Πέμπτη το απόγευμα, καθώς αναμένονταν οι μεγάλες διαδηλώσεις της Παρασκευής, το πλήθος είχε ελπίσει ότι ο Μουμπάρακ θα παραιτηθεί. Τη φήμη ενίσχυσε η πληροφορία ότι το βράδυ θα απευθύνει διάγγελμα στο λαό. Όσο περνούσε η ώρα ο πυρετός και το γλέντι του πλήθους ανέβαινε. Το ανθρώπινο ποτάμι συνέρρεε στην πλατεία για τον εορτασμό της νίκης. Όλοι χαμογελούσαν. Η κρατική τηλεόραση μετέδιδε ποδόσφαιρο και διαφημίσεις, έως τις 11 το βράδυ που εμφανίστηκε ο Ραΐς. Απέραντη ησυχία. Λόγος πατερναλιστικός, ο πατέρας στα παιδιά του, ο ηγέτης στους υπηκόους του. Είχε δρομολογήσει τις εξελίξεις. Αρνούνταν να φύγει. Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, ξέσπασε η οργή του πλήθους. Μια νευρική οργή, αλλά οργή. Πανδαιμόνιο. Εκείνη τη βραδιά φοβηθήκαμε ότι θα καεί κυριολεκτικά το Κάιρο. Το πλήθος έμεινε έως τα ξημερώματα. Δεν έφυγε όμως ηττημένο, και παρά το διάγγελμα του αντιπροέδρου που τους καλούσε να αδειάσουν τις πλατείες και να επιστρέψουν στη δουλειά τους. Έφυγαν για να επιστρέψουν. Η Παρασκευή βρήκε όλες τις πόλεις να σεΐονται από διαδηλώσεις. Τρεις αντί για μία στο Κάιρο. Εκτός από το μείντανι της Ταχριρ, μια διαδήλωση έξω από το κτήριο της τηλεόρασης και μια στην Ηλιούπολη, κοντά στο προεδρικό μέγαρο. Όταν κατά τις 5 το απόγευμα ακούστηκε ότι ο Μουμπάρακ παραιτήθηκε και έφυγε με ελικόπτερο για το εξοχικό του, τότε

σημειώθηκε μια έκρηξη συναισθημάτων. Αυτή τη φορά το ξενύχτι δεν ήταν της οργής, αλλά της χαράς. Γέμισαν οι δρόμοι ανθρώπους που έσειαν σημαίες, χόρευαν, αγκαλιάζονταν, χτυπούσαν ρυθμικά το κλάξον των αυτοκινήτων.

Μετά από χρόνια ταπεινώσεων, ανελευθερίας, διακρίσεων, υποτίμησης, προσβολών αυτός ο λαός κέρδισε πάλι την αξιοπρέπειά του. Μετά από δεκαετίες αρνητικής συνείδησης, στις οποίες το να είσαι Αιγύπτιος ή Άραβας, σήμαινε να ντρέπεσαι για τις συνεχείς αποτυχίες να εκσυγχρονιστείς και να γίνεις όπως οι Ευρωπαίοι, για τις συνεχείς διαψεύσεις και ταπεινώσεις, για τις συνεχείς ήττες, αυτοί οι άνθρωποι κερδίζουν πάλι την αυτοπεποίθησή τους. Ναι τα κατάφεραν. Μέσα από την επιμονή τους να είναι εκεί στην πλατεία, να διαδηλώνουν καθημερινά, έδωξαν το διεφθαρμένο καθεστώς που τους κυβερνούσε για δεκαετίες. Με μια υποδειγματική επανάσταση.

Αυτά που συμβαίνουν αυτή τη στιγμή στην Αίγυπτο είναι μια απάντηση των πολιτών, μια δημοκρατική απάντηση στην 11 Σεπτεμβρίου 2001 με διπλή σημασία: απάντηση στην τρομοκρατία ως στρατηγική, και απάντηση στον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας. Είναι μια απάντηση στον υπερδεκαετή πόλεμο εναντίον του αραβικού κόσμου με τη δικαιολογία ότι η «δημοκρατία» και ο πολιτισμός σ' αυτούς τους καθυστερημένους μουσουλμάνους δεν μπορούσε να επιβληθεί παρά με τα όπλα. Είναι μια απάντηση στη σύγκρουση των πολιτισμών. Είναι μια απάντηση στη σκανδαλώδη υποστήριξη του Ισραήλ ως τάχα της μόνης δημοκρατίας στη Μέση Ανατολή που καταρράκωσε κάθε επίκληση σε αξίες στη διεθνή πολιτική. Είναι μια απάντηση στους δυτικούς που θεωρούσαν ότι τις αρχές του Διαφωτισμού και το κοσμικό κράτος θα το επέβαλαν στις εξω-ευρωπαϊκές χώρες καθεστώτα καταπιεστικά, αυταρχικά, δικτατορίες. Είναι μια απάντηση στους ισλαμόφοβους και στον επαρχιώτικο ευρωπαϊσμό, στους φοβικούς της περίκλειστης Ευρώπης, της Ευρώπης των συρματοπλεγμάτων. Είναι μια απάντηση στους κυνικούς της πολιτικής, σε εκείνους που θεωρούν ότι η κινητοποίηση των ανθρώπων γύρω από ιδέες και αιτήματα, καταλήγει στο χάος ή στον ανορθολογισμό. Η επιμονή του πλήθους που κατάφερε το σκοπό του, μεταφέρει ισχύ στους απλούς ειρηνικούς ανθρώπους. Όταν ρωτούσα διαδηλωτές πώς έβλεπαν την εξέλιξη των πραγμάτων, δεν απαντούσαν πιθανολογώντας. Έλεγαν: είμαστε και θα μείνουμε εδώ για να τον διώξουμε. Το γεγονός αυτό μετέτρεψε το θυμικό σε θετικό στοιχείο. «Στέκομαι εδώ», έλεγαν τα συνθήματα, γραμμένα σε απλά χαρτόνια στα χέρια απλών ανθρώπων. «Στέκομαι εδώ». Η πιο λιτή και η πιο αποφασιστική δήλωση.

Μουσουλμάνοι και χριστιανοί, θρησκευόμενοι και θρησκευτικά αδιάφοροι, άνδρες και γυναίκες, γυναίκες με κάλυμμα και γυναίκες ξέσκεπες με τζιν, όλες και όλοι, πάνω και παρά τις διαφορές, μοιράζονται μια πολιτική πράξη, τις αξίες της ιδιότητας του πολίτη, μοιράζονται την ευθύνη και το ήθος της επιδίωξης της δημοκρατίας, ένα νέο συνιβερσαλισμό, που δεν είναι ο παλιός δυτικός και αποικιοκρατικός, αλλά ένας νέος κοσμοπολίτικος συνιβερσαλισμός στον οποίο η διαφορά δεν είναι εμπόδιο αλλά συστατικό στοιχείο, γιατί δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική, και γιατί η πολιτική ως πράξη των πολιτών, ως *ο δήμος εν δράσει* υπερβαίνει τις πολιτισμικές διαιρέσεις. Μόνο στις πανικοβλημένες από τα γεγονότα πρεσβείες άκουγες ακόμη τα περί επικίνδυνου «όχλου» και ανέπνεες τον παλιό αποικιοκρατικό πανικό. Πάντως συλλογιζόμουν αυτές τις μέρες τα περί μεσολαβητικής προσπάθειας που δήθεν είχε αναλάβει ο δικός μας πρωθυπουργός. Να μεσολαβήσει ανάμεσα σε ποιους, με ποιόν τρόπο και για ποιον ακριβώς σκοπό; Αρκετά ταλαιπώρησε η Δύση τους Αιγυπτίους και τον αραβικό κόσμο...

Η Αίγυπτος και ο αραβικός κόσμος μπαίνουν σε μια νέα φάση της ιστορίας τους. Αν σκεφτούμε τι συνέβη όλα αυτά τα χρόνια από το τέλος του Δεύτερου

παγκόσμιου Πολέμου έως σήμερα στη Μέση Ανατολή, τους αδιάκοπους πολέμους, τις επεμβάσεις, τις συγκρούσεις και την καταστολή, τότε αυτές οι αλλαγές δεν είναι καθόλου περιφερειακές. Καθιστούν κενό γράμμα τα δόγματα με τα οποία είχε διαμορφωθεί η αμερικάνικη αλλά και η ευρωπαϊκή πολιτική. Αλλάζουν έτσι πλέον ακόμη πολλές από τις κατηγορίες με τις οποίες σκεφτόμασταν ή είχαμε υποχρεωθεί να σκεφτούμε τον κόσμο. Άλλωστε μια επανάσταση συμβαίνει όταν τα ερωτήματα ξανατίθενται από την αρχή. Όταν οι άνθρωποι τολμούν να θέσουν «ερωτήσεις ολικής άγνοιας»: Γιατί και πώς; Αυτή η διανοητική κατάσταση των ερωτήσεων ολικής άγνοιας είναι το λεπτό ψυχολογικό σημείο που η υπέρβασή του τους επιτρέπει να κατέβουν αποφασιστικά στο μείνταμι της ελευθερίας. Αυτές οι ερωτήσεις ολικής άγνοιας δημιούργησαν τώρα την έκρηξη των συναισθημάτων της νίκης.

Κάθε επανάσταση, και ετούτη προφανώς έχει να αντιμετωπίσει πολλά εμπόδια. Ποια δύναμη θα εγγυηθεί την πορεία της; Ο στρατός; Παρά την ουδετερότητά του στην κρίση, αντιμετωπίζεται με μεγάλη δυσπιστία από την πλατεία. Η φτώχεια, η ανεργία που φτάνει στο 40%, είναι από τα μεγαλύτερα προβλήματα και επιπρόσθετα πρέπει να αντιμετωπιστεί πειστικά η αδημονία για γρήγορες λύσεις. Το διεθνές περιβάλλον; Έως τώρα η επανάσταση υπήρξε εσωτερική υπόθεση, αν και στις αιτίες της βάρυναν όλα όσα συνέβησαν στον ευρύτερο αραβικό κόσμο, και κυρίως ο μεγάλος περιορισμός της μετανάστευσης Αιγυπτίων εργατών είτε στις χώρες του Κόλπου, είτε στις Μεσογειακές χώρες. Ωστόσο το διεθνές περιβάλλον είχε αποδεχτεί το προηγούμενο καθεστώς ως στοιχείο ισορροπίας, και εκεί οφειλόταν εν πολλοίς η σταθερότητά του. Είναι πιθανόν ότι αυτή την ισορροπία θα επιδιώξει σταθεροποιώντας το ρόλο του στρατού, προκειμένου να μην διακινδυνεύσει από τις επιλογές της δημοκρατίας. Με δυο λόγια το διεθνές περιβάλλον έχει ανάγκη από ένα καθεστώς εκτάκτου ανάγκης στην Αίγυπτο για να διατηρήσει μια συμμαχία προσδεμένη στις προτεραιότητες του Ισραήλ. Η «ετεροποίηση» του αιγυπτιακού λαού είναι απαραίτητη για την ταύτιση συμφερόντων Δύσης – Ισραήλ. Αν και η αιγυπτιακή επανάσταση θα μπορούσε να είναι μια λαμπρή ευκαιρία για τον Ομπάμα να αναδιατάξει τις διεθνείς σχέσεις. Τέλος υπάρχει η υπόθεση του Αραβικού «1989», δηλαδή μιας επανάληψης της διαδικασίας με την οποία ξηλώθηκαν τα ανατολικοευρωπαϊκά καθεστώτα. Είναι επικίνδυνες βέβαια οι αναλογίες, και συνήθως οδηγούν σε εκ των προτέρων δημιουργημένα σχήματα. Υπάρχει ασφαλώς μια επίδραση ντόμινο, όπως συνέβη το 1989, προηγουμένως το 1968 και πολύ πιο παλιά το 1848, άλλωστε τη σπίθα της αιγυπτιακής εξέγερσης την άναψε η τυνησιακή που προηγήθηκε, και απ' ότι φαίνεται το πνεύμα αυτό θα διαπεράσει όλο τον αραβικό κόσμο, δημιουργώντας μια νέα πραγματικότητα. Στην Αίγυπτο βέβαια, όσο περνά ο καιρός, πιθανόν τα προβλήματα να επισκιάζουν τη χαρά, και οι αναπόφευκτες αποκλίσεις πολιτικών προσανατολισμών και συμφερόντων να διασπάσουν την ομοψυχία της πλατείας. Εκείνο όμως που πρέπει να στρέψουμε το αντί μας είναι όχι στο τι θα επιβεβαιώσουμε από όσα ξέρουμε, αλλά στο τι καινούργιο μας λέει αυτό που τώρα συμβαίνει εκεί. Να δούμε δηλαδή σ' αυτό που συμβαίνει μια κριτική δοκιμασία των δικών μας κατηγοριών σκέψης. Να θέσουμε ερωτήσεις ολικής άγνοιας.

